

Gluvi telefon „Tuge“ Gogoljeve

Sedamdesetih godina prošloga stoljeća, dva čudnovata poljska osobenjaka, obdarena vizionarskim idejama rođenih, a nesuđenih genija: Baudouin de Courtenay i njegov učenik Mikolaj Kruszewski, doputovali su u Kazanj. Ovo zabito mjesto u carskoj provinciji, zabito za velike naučne ambicije, predstavljalo je kamen o koji su se spoticale sve njihove lucidne ideje koje su im mogle, da su im sreća i povoljnije životne okolnosti bile naklonjene, donijeti svjetski priznatu slavu. Umjesto toga, zajednički rad na istraživanju korpusa jezičke problematike, donio im je duboko odano i životno prijateljstvo. Iz razgovora njihovih dugih, u samotnim noćima puste provincije, iznikle su misli o fenomenu jezika – misli originalne, novatorske, nikad prije izrečene. Nažalost, tragična smrt rano preminulog Mikolaja, i to upravo tokom razrađivanja njegovih smjelih ideja koje je, još smjelije iznio u nacrtu svog planiranog, a nikad dovršenog doktorskog rada, bolno je presjekla njegovog učitelja i mentora. Rastanak sa Kruszewskim bio je veliki gubitak za Courtenaya koji nikad više nije pronašao sebi srodnu dušu za razvijanje velikih inovatorskih ideja. Ubrzo nakon smrti voljenog i nikad preboljenog mladog učenika i prijatelja, Courtenay napušta Kazanj i nastavlja svoje trbuhom-za-kruhom seljakanje poljskog nacionaliste, nemilog ruskim vlastima. Ostale su, u zaostavštini njihovoj, prve formulacije mnogih temeljnih ideja moderne lingvistike: o tome npr. da treba razlikovati jezik kolektiva od jezika pojedinca i ravnopravno njegovati oba (nju će suvereno svojom proglasiti kasnije Saussure, u dihotomijskom paru langue/parole, čime će postati vinovnik najveće zablude, a kojom će započeti novi hladni rat na bojištu jezika u srcu zapadnoevropskog naučnog kruga čije postulate i kruta systemska pravila baštinimo i

mi na ovim prostorima); o razlici između evolutivnog posmatranja jezičkih fenomena i njihovih sagledanja u određenom vremenskom presjeku (opet Saussureva dijahronija/sinhronija!) itd. Sva su ta izlaganja, međutim, nedovoljno sistematična, a dragocjene hipoteze gube se u moru sporednog, nepreciznog, često i kontradiktornog. Tako da je, za sve podsticaje koji su potekli iz Kazanjske škole, svijet doznao tek mnogo kasnije... Nesrećne životne okolnosti ne samo da su omele sređivanje, zgušnjavanje značajnih ideja u revolucionarnu osnovicu nove jezičke teorije, već su i ono, u onakvom obliku u kakvom je rečeno, ostavljale nedoslušano: lingvističke publikacije iz gluve carske provincije, pisane slovenskim jezikom, nijesu bile dovoljno pristupačne zapadnoevropskim lingvističkim krugovima koji su, krajem XIX stoljeća vodili glavnu riječ u uspostavljanju jezičkih teorija.¹

I tako, kao u grotesknoj verziji dječje igre gluвих telefona, naučna Evropa počinje da tone u nesporazum, u nerazumijevanje, u formalnu i ispraznu komunikaciju koja, doduše, poštuje gramatička pravila i konvencijom ustanovljene diskursne okvire (omeđene sistemom kao neprobojnim graničnim obručem, teško onom koji se usudi da ga probije!), ali zanemaruje živu riječ. Svi smo mi postali hodajući Saussirevski ljudi-paradoksi, slike i prilike njegovog čuvenog paradoksa *grande* u kojem on sam eksplicitno proglašava jezik društvenim fenomenom, *par excellence*, ali samo da bi ga potom, u efektu staklenog zvona, ponovo izdvojio i izolovao u eksperimentalno polje apstraktne gramatike. Tako smo svi mi, živi govornici jednog jezika, postali prinuđeni da od malih nogu mehanički pamtimo i reprodukujemo sva ona zamorna fonetsko-fonološka, morfološko-tvorbena i sintaksička pravila koja u svakodnevnom i običnom

1 Opširnije vidi u: R. Jakobson, *Kazanska škola poljskiej lingwistyki i jej miejsce w światowym rozwoju fonologii*, Biuletyn polskiego towarzystwa językoznawczego zesz. XIX, Wrocław-Krakow 1960, 3-34.

razgovornom stilu (na ulici, u prodavnici, kafiću, s rodbinom i prijateljima...) nećemo nikad koristiti! A, nenaučeni u školama i na fakultetima kako da negujemo i ostvarujemo bliskost putem jedne tople konverzacije sa ljudima, osuđeni smo bili na jednu sveopštu i bolnu alijenaciju i homofobiju koja je, polako ali sigurno, zavladała ovim našim urbanim svijetom moderne današnjice! Možda, da se kazanjski telefon mogao svijetom ondašnjim čuti, da se nije tako naglo ugasio dok još je u povelju bio, možda... Možda bismo izbjegli autoritet sistemskog obruča, neprobojnog kruga iz kojeg izlaz još uvijek ne umijemo pronaći. Zarobljeni u njemu, po rubnim granicama njegovim, još uvijek jedni drugima dodajemo slušalice u toj igri gluvih telefona:

„Kako si? – Evo dobro, a ti?“

„Šta radiš? – Evo ništa, a ti?“

A u stvari želim da kažem kako se istinski osjećam, želim da vrisnem tom ljudskom biću u prolazu, koje mi uputi formalno a posve semantički ispražnjeno retoričko pitanje koje ne želi da pita, ne želi da sasluša odgovor! Dok već grabi ubrzanim korakom nekud uz ili niz ulicu, ni glavu ne okrenuvši da me pogleda.

A možda me je prethodne noći krvnički bolio zub. Možda me boljela duša. Možda mi je umrlo neko drago biće. Možda sam umrla ja? Želim da odgovorim, želim da se izjadam, da kažem šta me boli, šta sanjam? Nemam kome. A meni niko neće. Iako bih ja umjela da saslušam. Ljudi danas jedni drugima ništa ne govore...

A ja se uvijek sjetim kočijaša iz „Tuge“ Gogoljeve. I onog preminulog djetenceta... Niko od putnika koje je prevezio po ruskoj zimi oštrijom od hirurškog skalpela, nije htio niti želio da ga sasluša... Riječi je njegove ledeni vjetar raznosio, pretvarajući ih u smrznute iglice koje su se gluve vraćale i sjekle mu srce poput bodeža. Kao u dječjoj igri gluvih telefona.